

UNA ENCICLOPÈDIA DE RENAIXENCES EUROPEES:
ENCICLOPEDIA OF ROMANTIC NATIONALISMS IN EUROPE
(ERNIE)

MAGÍ SUNYER

Universitat Rovira i Virgili, Departament de Filologia Catalana
magi.sunyer@urv.cat

1. LA PREPARACIÓ DEL PROJECTE: TROBADES I CONGRESSOS

Els dies 2 i 3 de juliol de 2001, a la seu de l'Institut Neerlandès de París, es van reunir uns quants estudiosos del segle XIX a l'Europa occidental.¹ Convocats pel professor de la Universitat d'Amsterdam Joep Leerssen, la reunió volia servir com a primera presa de contacte per a projectes que en el temps transcorregut d'aleshores ençà han donat els resultats que s'explicaran en aquest article. Hi van participar els convocants de la Universitat d'Amsterdam —el doctor Leerssen i Annie Jourdan, especialista en història cultural francesa—; representants del domini bretó —Balbel Plötner, que havia estat professora de la Universitat de Leipzig, estudiosa dels germans Grimm i que havia derivat la seva investigació cap a la cultura bretona, i Jean-Yves Guimar, estudiós del folklore bretó que va declarar que havia abandonat aquesta dedicació—; de l'occità —Philippe Martel, que havia participat en el Congrès Internacional sobre la Renaixença de 1884—; Anne M. Tiesse, especialitzada en història cultural i, en representació dels estudis catalans sobre el segle XIX, Carola Duran i Magí Sunyer. El doctor Leerssen es va excusar de no haver pogut connectar amb persones adequades dels àmbits gallec i basc. En el cas català, la relació es va establir amb la doctora Duran, que feia poc que havia publicat un estudi sobre el grup de *La Renaixença* que havia atret l'atenció dels convocants. Duran ho havia explicat en una reunió de la Xarxa Temàtica d'Estudis de Literatura del Segle XIX que dirigia el malaguanyat Pere Farrés, en la qual es va decidir enviar dos delegats, que van acabar essent els esmentats, a París.

Aquesta primera convocatòria es va presentar com l'inici d'un projecte internacional i interdisciplinari que es va anunciar amb el títol «Erudició i nació. Els savis i el nacionalisme cultural en el segle XIX» i que es plantejava l'objectiu d'establir els paral·lelismes i les divergències entre els processos seguits per les nacionalitats europees que durant el segle XIX van manifestar una personalitat

1. Vull agrair a Carola Duran, que va participar, amb qui signa aquest article, en aquesta primera reunió a París i que en va elaborar un informe, que me l'hagi facilitat; gràcies a aquest document els detalls d'assistents i de temes tractats són molt més precisos. Aquest article forma part de la investigació del grup de recerca Identitat Nacional i de Gènere a la Literatura Catalana, de la Universitat Rovira i Virgili, del Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana (GRILC) (2009 SGR 644) i del projecte FFI2012-31489 del Ministeri d'Educació i Ciència.

cultural diferencial —amb conseqüències polítiques o sense— respecte de la definició de l'Estat en què estaven incloses. Com a objectiu del primer estadi en la planificació, es va plantejar l'elaboració d'una cronologia de personatges, fets i obres que havien marcat el naixement dels nacionalismes culturals europeus, la qual s'havia d'introduir en una base de dades que, quan s'hagués completat, es posaria a l'abast dels estudiosos. En la reunió de l'endemà, els representants de cada cultura van exposar de manera sumària les circumstàncies dels respectius processos culturals vuitcentistes, l'estat dels estudis sobre la qüestió i la vitalitat de la investigació sobre el segle XIX. Anne M. Tiesse va fixar els camps de treball a què s'hauria de cenyir el projecte: establir els paral·lelismes entre les construccions de les nacionalitats, estudiar la incidència de personatges de referència —per exemple, Walter Scott—, esbrinar les relacions entre les grans ciutats, determinar la situació política que va afavorir el naixement —o renaixement— de la nacionalitat i la reacció que va provocar per part de l'Estat, i examinar quines institucions es van crear per imitació de models estrangers i quines mantenien intercanvis culturals amb institucions d'altres països. En aquesta línia i com a cloenda, Joep Leerssen va proposar uns objectius prioritaris per iniciar el projecte: examinar si el paral·lelisme entre les nacionalitats existeix, si els nacionalismes van aparèixer amb independència de la forma de govern de cada Estat i si la data aproximada d'inici de 1830 és simultània a tot Europa. El caràcter embrionari del projecte resultava evident, però l'enorme interès per participar-hi també, de manera que es va trametre la informació requerida sobre la Renaixença catalana, la qual va ser incorporada a la base de dades.

El següent requeriment va arribar en forma d'invitació a qui signa aquest article per participar en una trobada a Amsterdam sobre l'edició de clàssics medievals a final del segle XVIII i principi del XIX, que es va realitzar els dies 14 i 15 de desembre de 2005: *Scholarly Editing and Nation Building in Europe*, un *exploratory workshop* emparat per l'European Science Foundation (ESF). En aquesta ocasió, la convocatòria d'estudiosos era molt més àmplia, es va examinar la recuperació de la literatura medieval entre 1780 i 1840 als Països Catalans, Eslovènia, els països bàltics, Escandinàvia, País de Gal·les, Irlanda, Portugal, Occitània, Holanda i Bèlgica, es va dedicar una sessió a l'edició del *Beowulf* i els organitzadors, Joep Leerssen i Dirk Van Hulle, van tractar aspectes teòrics o d'àmpli abast. Qui vulgui llegir-ne el contingut, pot fer-ho en el llibre que va recollir-ne les aportacions, *Editing The Nation's Memory: Textual Scholarship and Nation-Building in 19th-Century Europe* (LEERSSEN & VAN HULLE 2008).

Dos anys després de la publicació del llibre, l'amic Joep Leerssen va llançar una nova crida, de nou per a una sessió de treball a Amsterdam i amb uns objectius molt més definits. Durant aquest temps, havia creat a la Universitat d'Amsterdam una plataforma d'estudi: Study Platform on Interlocking Nationalisms (SPIN), amb una pàgina web activa (<http://www.spinnet.eu>) que des de llavors ha centralitzat totes les activitats a què, a partir d'ara, farem referència. La convocatòria —el *workshop* Language Revival Movements in Europe— estava

signada pel professor Leerssen i per la professora de la Universitat Nacional d'Irlanda Margaret Kelleher i anava adreçada a un grup d'especialistes amb la intenció més específica de formar un equip de treball. Es va celebrar els dies 3 i 4 de juny de 2010 i va examinar qüestions dels moviments culturals del segle XIX a Flandes (Joep Leerssen), Finlàndia (Derek Fewster), Hongria (Monika Baar), Irlanda (Margaret Kelleher), Txèquia (Milos Reznik), Països Catalans (Magí Sunyer), Sèrbia i Croàcia (Vladimir Biti), Noruega (Oddmund Hoel) i Estònia (Kristin Kuutma). A més, el professor Leerssen va explicar el projecte de l'*Enciclopedia of Romantic Nationalisms in Europe* (ERNiE), va plantejar la possibilitat de constituir aquell conjunt d'estudiosos com un grup de treball permanent i va anunciar una nova trobada, l'any següent, a Irlanda. Va ser en aquesta ocasió que es va adquirir el compromís d'organitzar la part catalana de l'enciclopèdia.

Els dies 10 i 11 de març de 2011 es va celebrar el segon *workshop* Language Revival Movements a Maynooth, la Universitat Nacional d'Irlanda. Els participants van ser els mateixos que en el de l'any anterior a Amsterdam, amb les excepcions de Monika Baar, de qui es va llegir l'aportació, i Derek Fewster. Com en l'ocasió anterior, es va concedir més relleu al debat que a l'exposició, que havia de ser breu, i es va insistir en la voluntat de mantenir aquestes reunions de manera periòdica i d'impulsar l'enciclopèdia, tema, aquest darrer, que, per a la part catalana, es va poder tractar amb més temps els dies 28 i 29 de març de 2011, quan el professor Leerssen va intervenir en les Jornades Internacionals Literatura i Identitat: el cicle de la consolidació (1890-1939), celebrades a Tarragona, a la Universitat Rovira i Virgili. Va ser quan es van establir terminis i s'hi va donar l'impuls definitiu. Abans ja s'havia constituït un equip de tres persones —Josep Maria Domingo, Ramon Pinyol i Magí Sunyer— per tal d'organitzar les propostes als redactors i les característiques dels articles.

2. L'ENCICLOPÈDIA

L'*Enciclopedia of Romantic Nationalisms in Europe* (ERNiE), finançada i dirigida per la Study Platform on Interlocking Nationalisms (SPIN), es va començar a planificar a mitjan 2008 i es preveu que s'editi en paper i es pugui consultar per Internet a final de 2014. Des de maig de 2010, els col·laboradors tenen accés als articles ja incorporats a través de l'esmentada pàgina web, amb el filtre d'una contrasenya. La previsió per al conjunt és d'aproximadament 1.350.000 paraules, unes 2.200 pàgines a doble columna. Després d'una introducció, l'obra es divideix en tres parts: «Cultural Interests and Trends», «Associations and Institutions» i «Individuals». S'hi preveuen il·lustracions, taules comparatives, cronologies, correspondències, bibliografia i índexs. El període d'estudi és el segle XIX, fins a la Primera Guerra Mundial. La primera part, «Cultural Interests and Trends», preveu vint-i-un camps, la majoria amb articles de cada una de les cultures: Language interest; Text editions; History-writing; Narrative literature

(historical); Narrative literature (other); Patriotic poetry and verse; Critical writing; Bible or world classics translations; Antiquarism, arqueology; Manners and customs; Oral literature; Mythology; Ethnography and ethnity; Folk music; National-classical music; Sports, passtimes; Architecture; Dress, design; Commemorations, festivals; Visuals arts i Education. S'han elaborat articles referents a la cultura catalana sobre la majoria de camps, aquells que des de la direcció de l'obra s'han demanat. La segona part, «Associations and Institutions», fa referència a conceptes com societats corals, associacions esportives, societats literàries museus, biblioteques, universitats, etc. Fins ara, no s'han requerit articles catalans per a aquesta secció, que serà elaborada a partir de les conclusions a què arribin els editors després de la lectura dels articles de les altres dues parts. Per a la tercera part, «Individuals», es va pactar una llista de trenta noms catalans, que han acabat essent: Marià Aguiló, Antoni Maria Alcover, Joan Alcover, Valentí Almirall, Bonaventura Carles Aribau, Víctor Balaguer, Antoni de Bofarull, Francesc Pelai Briz, Josep Carner, Víctor Català, Josep Anselm Clavé, Jaume Collell, Miquel Costa i Llobera, Pompeu Fabra, Àngel Guimerà, Constantí Llombart, Teodor Llorente, Joan Maragall, Apel·les Mestres, Manuel Milà i Fontanals, Narcís Oller, Eugeni d'Ors, Pau Piferrer, Antoni Rovira i Virgili, Joaquim Rubió i Ors, Santiago Rusiñol, Frederic Soler, Josep Torras i Bages, Jacint Verdaguer i Josep Yxart.

Una doble necessitat d'economia, per les exigències d'una obra amb extensió calculada i pel cost de les traduccions a l'anglès, va aconsellar de fixar l'extensió dels articles sobre personatges en una pàgina de text més unes quantes referències bibliogràfiques i la dels de la resta en tres pàgines, bibliografia a banda. Per la força brevetat de les entrades i per la impossibilitat de remunerar la feina, es va adoptar la metodologia de concentrar la majoria de les biografies de personatges en pocs redactors i, en canvi, demanar a especialistes en les matèries determinades entrades que requerien uns coneixements més específics.

3. UNA PERSPECTIVA EUROPEA

Quan aquesta enciclopèdia es completi i publiqui tindrem a l'abast, a més d'uns articles editats amb un criteri comú perquè constitueixin una obra unitària, uns materials d'extraordinari valor que permetran tota mena d'exercicis comparatius i possiblement obriran noves perspectives sobre la cultura europea del segle XIX. Les literatures, les cultures, nacionals tendeixen a la investigació interna, i fins i tot quan exhibeixen l'etiqueta comparatista sovint la relació s'estableix entre tres o quatre, rarament cap més, àmbits nacionals o regionals. ERNiE treballa sobre més de quaranta països, el resultat pot proporcionar sorpreses o, en qualsevol cas, pot confirmar afirmacions establertes des de fa temps amb la seguretat que una amplitud tan gran d'informació proporciona. Els estudis universitaris tendeixen cada vegada més cap a la internacionalització, i l'obertura de ca-

mins que pot propiciar l'enciclopèdia pot ajudar molt a trobar vies de relació fins ara insospitades que permetin establir contactes i, potser, resoldre qüestions des d'enfocaments inèdits. L'enciclopèdia mateix, amb les taules i les cronologies previstes, pot posar a l'abast, mapats amb generositat de dades, ritmes culturals, grups d'acció, obres de referència i altres elements que facilitin, alhora, la redacció d'una història de la cultura vuitcentista europea amb ple coneixement de causa i el sorgiment d'altres perspectives, tant globals com nacionals. L'amplitud del període d'estudi, fins a la Primera Guerra Mundial, no habitual en la periodificació literària catalana —però sí en la historiogràfica—, pot fer replantejar esquemes molt establerts: si els primers noucentistes van abocar el Modernisme al sac comú del segle XIX i es van presentar ells com els primers intel·lectuals del segle XX, potser ara caldria replantejar, des d'una perspectiva europea, si ells mateixos no eren un resultat final d'aquell segle XIX que va quedar definitivament sotragat per la Gran Guerra. No continuo per aquesta banda, només he llançat un exemple possible de com podem veure la nostra cultura si l'hem d'explicar en termes comprensibles en un context internacional i de com podria ser que aquest exercici resultés ben saludable per al consum intern. Sense necessitat d'especular, resulta evident que el mapa europeu es va modificar d'una manera substancial després de la guerra, fins al punt que l'enciclopèdia haurà d'incloure un aclariment necessari que afectarà la cultura catalana de manera substancial, el que indica que hi ha una sèrie de països que no van aconseguir la independència l'any 1918 però tenen una definició social i cultural important, de país complet i modern. Si, per una banda, l'exercici comparatiu haurà de fer replantejar suposats exclusivismes, no cal que tinguem gaires dubtes sobre el fet que suposarà una ocasió per acabar-nos de desacomplexar en la relació traumàtica que, des de fa més d'un segle, els catalans mantenim amb la nostra literatura del segle XIX.

BIBLIOGRAFIA

LEERSSEN & VAN HULLE (2008): Joep Leerssen i Dirk Van Hulle (eds.), *Editing The Nation's Memory: Textual Scholarship and Nation-Building in 19th-Century Europe*. Amsterdam – New York: Rodopi, «European Studies. An Interdisciplinary Series in European Culture, History and Politics».